https://doi.org/10.59295/paatd2025.06

Modă și identitate în zona fortificațiilor din a doua epocă a fierului în bazinul Nistrului de Mijloc

Fashion and identity around Late Iron Age fortifications in the Middle Dniester area

Mihail Băț

Acest articol a fost elaborat în cadrul subprogramului 011501 „ArHe: Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică”.

This article was elaborated as part of the 011501 subprogram “ArHe: Prehistoric and Ancient Archaeological Heritage in the Forest-Steppe of the Republic of Moldova: interdisciplinary research and scientific development”.

Cuvinte-cheie: podoabe, accesorii vestimentare, cetăți, elite, piese străine, tezaurizare.

Rezumat: Mobilitatea ideilor și a indivizilor a prilejuit vehicularea în spațiul est-carpatic a produselor provenite din regiuni diferite. Nistrul a reprezentat, în acest sens, o arteră importantă de pătrundere și răspândire a bunurilor străine, fapt datorat elitelor adăpostite în centrele rezidențiale și cetățile bine întărite din regiune. Articolul nostru tratează retrospectiv istoria celor trei tezaure, cunoscute în arealul fortificațiilor getice de pe malul Nistrului (Mateuți, Saharna Mare și Stroiești), relevând mai multe aspecte importante, precum structura ansamblurilor, raportată la registrul analogiilor și asocierilor; relația dintre cetăți și tezaure; considerații privind statutul social al posesorilor; semnificația și momentul depunerii și altele. Cât privește momentul îngropării pieselor, secvențele cronologice ale tezaurizării sunt aproape sincrone, gravitând către a doua jumătate a sec. III a. Chr., cu extensii clare chiar către ultimul sfert al acestui veac. Acest interval de timp este garantat de relevanța cronologică, furnizată de brățările spiralice cu decor ofidian geometric și perechea de fibule de schemă La Tène timpuriu, legate cu lanț, datate în fazele LT B2-C1.

Keywords: adornments, clothing items, fortifications, elites, foreign goods, hoarding.

Abstract: The mobility of ideas and individuals facilitated the circulation of products from different regions throughout the East-Carpathian area. The Dniester River served as a major route for the emergence and distribution of foreign goods, a phenomenon driven by the rise of elites sheltered within the residential centers and well-fortified hillforts of the region. Our article provides a retrospective overview of the history of the three hoards discovered in the area of the Getic fortifications along the Dniester River (Mateuți, Saharna Mare, and Stroiești), highlighting several important aspects, such as the structure of the hoards in relation to analogies and associations; the relationship between the fortifications and the hoards; considerations regarding the social status of the owners; the significance and timing of the deposition; and others. Concerning the depositional timeframe, the chronological horizons of these hoards appear nearly synchronous, gravitating toward the second half of the 3rd century BC, with clear extensions even into the final quarter of that century. This chronological horizon is confirmed by chronological relevance of the spiral bracelets with geometric ophidian motifs and the pair Early La Tène brooches, linked by a chain, both dated to the LT B2-C1 phases.

Pietas fundamentum est omnium virtutum
(Cicero, Pro Plancio, XII, 29)

În onoarea Profesorului Valeriu Sîrbu

Introducere

Debutul fazei mijlocii a epocii La Tène marchează o creștere vertiginoasă a numărului de situri în spațiul pruto-nistrean. Cercetarea lor a relevat existența unor rețele de așezări, care a implicat în mod firesc și o relație ierarhică după modelul *centru – periferie*. În aceste condiții, conexiunea cu spațiile culturale străine prilejuia vehicularea de produse din regiuni diferite. Nistrul a reprezentat o arteră importantă de pătrundere și răspândire a bunurilor străine, fapt datorat apariției elitelor adăpostite în centrele rezidențiale și cetățile bine întărite din regiune. Prin urmare, nu ne surprinde faptul că majoritatea tezaurelor provin din acest bazin, fiind conectate cu așezările fortificate sau descoperite în imediata apropiere de acestea (Munteanu, Băț, Zanoci 2020a; Munteanu, Băț, Zanoci 2020b; Zanoci, Băț 2020). Nu cunoaștem care ar fi fost reacția comunității la afișarea noilor piese, însă cu siguranță era una revelatorie, afectivă și genera o tendință de imitație, după cum nu putem exclude nici dăruirea lor către unii membri merituoși și productivi, în scopul coeziunii sociale. Astfel, consumul de obiecte străine trebuia să fie unul reciproc avantajos pentru ambele părți, menit să întărească ierarhia. M. Rowlands consideră, în acest sens, că ceea ce este consumat este mai puțin important decât modul în care este

Pietas fundamentum est omnium virtutum
(Cicero, Pro Plancio, XII, 29)

In honor of Professor Valeriu Sîrbu

Introduction

The beginning of the Middle La Tène period marks an accelerating growth in the number of sites within the Prut-Dniester area. Their research has revealed the existence of settlement networks, which consequently implied a hierarchical relationship based on the *center-periphery* model. In this context, connections with foreign cultural milieus facilitated the circulation of goods from different regions. The Dniester River served as a major route for the emergence and distribution of foreign goods, a phenomenon driven by the rise of elites sheltered within the residential centers and well-fortified hillforts of the region. Therefore, it is not surprising that the majority of hoards originate from this basin, being linked to fortified settlements or discovered in their immediate vicinity (Munteanu, Băț, Zanoci 2020a; Munteanu, Băț, Zanoci 2020b; Zanoci, Băț 2020). We don't know how the community would have reacted to the display of these new items; yet it was undoubtedly revelatory and emotive, fostering a tendency toward imitation; furthermore, we cannot rule out that they were given as gifts to deserving meritorious and productive members to strengthen social cohesion. In this regard, M. Rowlands considers that what is consumed is less important than the manner in which it is consumed (Rowlands 1987, 5). At the same time, the residential centers could also serve as places where the significance of visual messages was revealed to the

Fig. 1. Localizarea descoperirilor de piese de podoabă și accesorii vestimentare din a doua epocă a fierului în spațiul est-carpatic menționate în text (cu cercuri roșii sunt marcate cele trei tezaure din bazinul Nistrului de Mijloc).

Fig. 1. Location of the Late Iron Age adorments and clothing accessories in the East-Carpathian area mentioned in the text (red circles indicate the three hoards from the Middle Dniester basin).

consumat (Rowlands 1987, 5). Totodată, centrele rezidențiale puteau fi și locuri în care semnificația mesajelor vizuale era relevată pentru cei inițiați. În cele din urmă, acumularea, păstrarea și afișarea pieselor este desăvârșită de tezaurizarea celor de prestigiu, fenomenul fiind unul comun arealului

initiated. Ultimately, the accumulation, preservation, and display of these items culminated with the hoarding of prestige goods, a common phenomenon in the Eastern Carpathians (fig. 1). This trajectory of the artifacts is even considered an "exclusively late feature of the Getic culture in the Eastern Carpathian region" (Măndescu 2010, 399).

de la răsărit de Carpați (fig. 1). Acest parcurs al pieselor este considerat chiar un „aspect exclusiv târziu al culturii getice din spațiul est-carpatic" (Măndescu 2010, 399).

Urmărind evidențierea trăsăturilor regionale, ne vom îndrepta atenția către cele trei tezaure, descoperite în arealul fortificațiilor getice de pe malul Nistrului, o regiune bine cunoscută mediului comunitar și științific. Două tezaure au fost recuperate fortuit (Mateuți și Stroiești), iar al treilea a fost atestat în timpul săpăturilor arheologice (Saharna Mare). Pornind de la valoarea contextului arheologic, relația cu importantele cetăți din zonă, dar și din perspectiva semnificației asocierii pieselor, am considerat oportun și judicios să evidențiem cele trei descoperiri prin prezentarea sintetică a contextului arheologic și a structurii tezaurelor.

Date sintetice despre tezaure

Tezaurul de la Mateuți[1] a fost descoperit la începutul anului 1954 de către agronomul A. Celpan în timpul lucrărilor agricole. Conform informațiilor disponibile, locul descoperirii tezaurului era amplasat în partea de nord a localității omonime,

[1] Din perspectivă istorică, descoperirea de la Mateuți prezintă unul dintre primele tezaure de epocă La Tène aparținând spațiului pruto-nistrean, atestate după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial. Totuși, trebuie să remarcăm faptul că, în regiune, întâietatea pentru această secvență cronologică îi revine descoperirii de la Bubuieci, cunoscută comunității științifice chiar de la începutul secolului trecut (Отчетъ 1909, 14, табл. 1; Tallgren 1926, 156-158, fig. 92 ș.a.). S-a vehiculat ideea caracterului funerar al descoperirilor (a se vedea Arnăut, Ursu-Naniu 2000).

In order to highlight regional characteristics, we will focus our attention on the three hoards discovered within the area of the Getic fortifications on the banks of the Dniester, a region well known to the public and scientific communities. Two of these hoards were recovered fortuitously (Mateuți and Stroiești), while the third was documented during archaeological excavations (Saharna Mare). Given the value of the archaeological context, the relationship with the important nearby fortifications, and the significance of the objects' association, we have deemed it appropriate and judicious to highlight these three discoveries by providing a synthetic presentation of their archaeological context and the structure of the hoards.

An overview about hoards

The Mateuți hoard[1] was discovered in early 1954 by agronomist A. Celpan during agricultural works. According to the available information, the findspot was located in the northern part of the homonymous village, at the edge of a forest. Although the archaeological potential in the surrounding area was less known at the time, this region was previously recognized for its circular enclosure (Condrea 2023, 41, fig. 12), later identified in the scholarly literature as the Mateuți "La Șanțuri" fortification, dated to the 4th–3rd centuries BC (Kašuba, Haheu, Levițki 2000, 72-75; Zanoci, Băț 2023, 281-282). The documentation of

[1] In historical terms, the Mateuți find represents one of the first La Tène hoards documented in the Prut-Dniester area after the end of the Second World War. Regarding the regional context, it should be noted that the priority for this chronological sequence belongs to the Bubuieci deposit, which has been known to the scientific community since the beginning of the last century (Отчетъ 1909, 14, табл. 1; Tallgren 1926, 156-158, fig. 92 etc.). It has been hypothesized that the finds might have a funerary character (see Arnăut, Ursu-Naniu 2000).

la marginea unei păduri. Deși, la acel moment, potențialul arheologic din proximitate era mai puțin cunoscut, în zonă se știa deja despre existența unei incinte circulare (Condrea 2023, 41, fig. 12), individualizată ulterior în literatura de specialitate sub denumirea de fortificația de la Mateuți „La Șanțuri", datată în sec. IV-III a. Chr. (Kašuba, Haheu, Levițki 2000, 72-75; Zanoci, Băț 2023, 281-282). Din documentarea contextului arheologic reiese că piesele care formau tezaurul au fost atestate la o adâncime relativ mică, de cca 0,40 m. Sunt recuperate, astfel, în total, șapte piese: un colan din argint (fig. 2/1), trei brățări din argint (fig. 2/5-7) și trei verigi, dintre care una din aur (fig. 2/2) și două din argint (fig. 2/3, 4) (Băț, Zanoci, Cojocari 2019, 302-311).

Colanul din argint (fig. 2/1) se evidențiază în structura tezaurului de la Mateuți. Piesa este deteriorată, fiind ruptă în două părți. Contextul manipulării care a condus la degradarea piesei rămâne a fi însă necunoscut. Observațiile tafonomice și caracterul rupturii ne fac însă să presupunem că acest lucru s-ar fi putut întâmpla în timpul scoaterii piesei de la purtător sau în preajma depunerii tezaurului[2]. Piesa este decorată la ambele terminații. Îngroșarea capetelor și decorarea lor cu elemente geometrice le conferă un aspect ofidian distinct.

O altă trăsătură particulară a tezaurului de la Mateuți este conferită de brățările spiralice (fig. 2/6, 7). Sârma din argint a fost răsucită astfel,

[2] Nu excludem nici versiunea unei deteriorări recente a piesei la momentul descoperirii.

the archaeological context reveals that the items forming the hoard were recorded at a relatively shallow depth of approximately 0.40 m. Thus, a total of seven items were recovered: one silver neklace (fig. 2/1), three silver bracelets (fig. 2/5-7), and three temple rings, of which one is gold (fig. 2/2) and two are silver (fig. 2/3, 4) (Băț, Zanoci, Cojocari 2019, 302-311).

The silver necklace (fig. 2/1) stands out within the structure of the Mateuți hoard. The item is damaged, having been broken into two parts. However, the context of the manipulation that led to the item's degradation remains unknown. Taphonomic observations and the nature of the crack led us to assume that this could have occurred while removing the item from the wearer or close to the time of the hoard's deposition[2]. The piece of jewelry is decorated is decorated at both ends. The distinctive ophidian appearance is due to the thickened terminals and their geometric patterns.

Another distinctive feature of the Mateuți hoard is provided by the spiral bracelets (fig. 2/6, 7). The silver wire was coiled to form several spirals. In both cases, the jewelry craftsman designed the pieces with ophidian terminals. Consequently, the ends were flattened by hammering and subsequently decorated with stylized geometric motifs, similar to those applied to the terminals of the necklace. It should be noted that one spiral bracelet has been preserved intact, while the second item is broken into four pieces of unequal length, likely dating back to antiquity. The hoard also contains a bracelet with overlapping ends, devoid of any decoration (fig. 2/5).

[2] We do not exclude the possibility of recent damage to the item at the moment of its discovery.

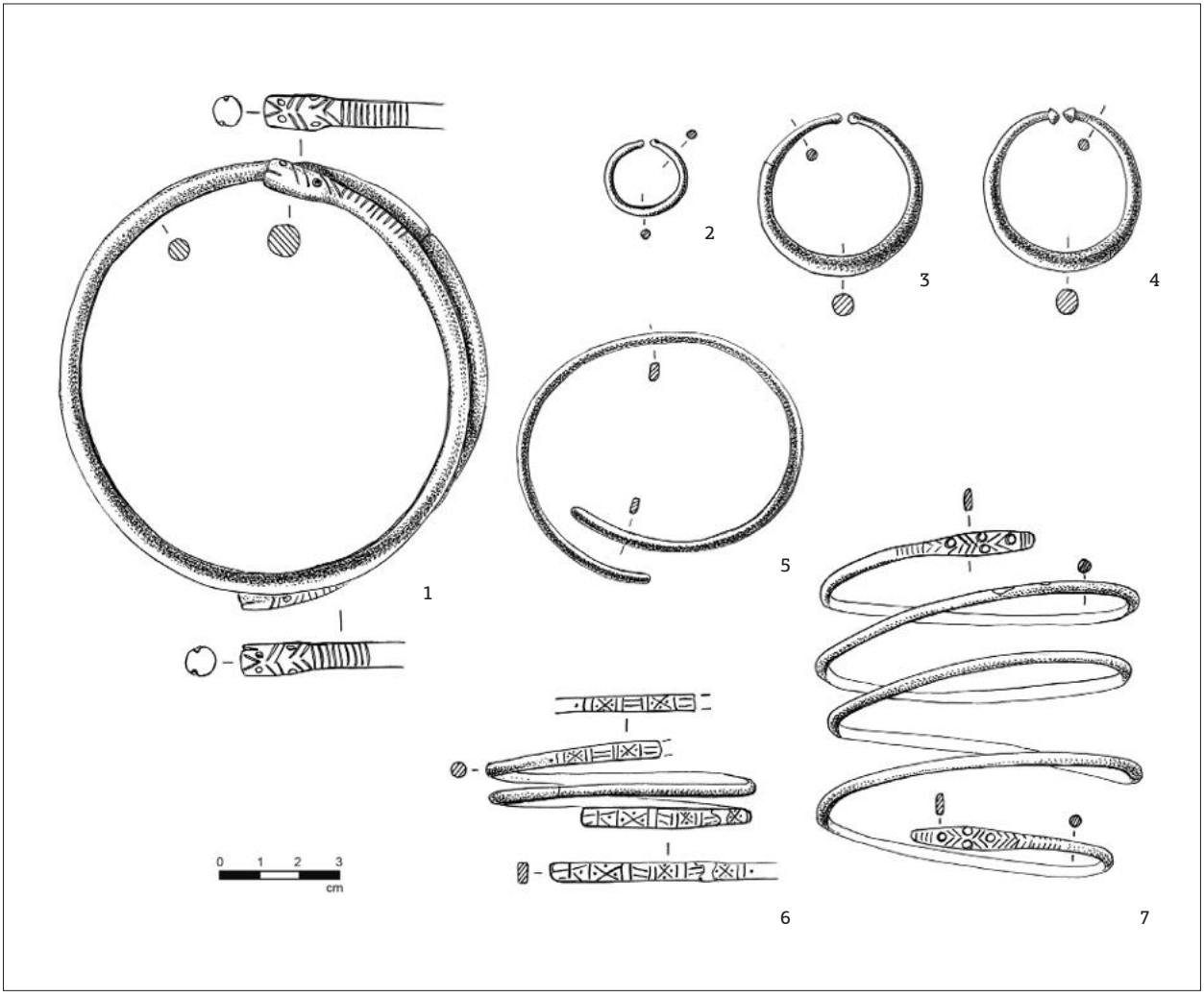

Fig. 2. Tezaurul de la Mateuți (după Băț, Zanoci, Cojocari 2019).
Fig. 2. The Mateuți hoard (after Băț, Zanoci, Cojocari 2019).

încât să formeze mai multe spire. În ambele cazuri, meșterul orfevru a proiectat piesele cu terminații ofidiene. Drept urmare, capetele au fost aplatizate prin batere, ulterior acestea fiind decorate cu motive geometrice stilizate, similare celor aplicate pe terminațiile colanului. Trebuie menționat faptul că o brățară spiralică s-a păstrat integral, în timp ce al doilea exemplar este rupt în patru bucăți de lungimi inegale, probabil, încă din vechime. În tezaur apare și o brățară cu capetele petrecute, lipsită de orice decor (fig. 2/5).

În inventarul păstrat al tezaurului sunt cunoscute trei verigi (fig. 2/2-4). În pofida unei eterogenități terminologice vehiculate în literatura de specialitate, asupra căreia nu vom insista aici, reținem doar faptul că aceste piese erau podoabe pentru păr. Din punct de vedere tipologic, putem afirma că toate exemplarele de la Mateuți au avut capetele sub forma unor terminații conice, însă, probabil, urmare a uzurii, acestea s-au rotunjit. De regulă, verigile se purtau în pereche, așa cum dovedesc descoperirile de la Bunești (Bazarciuc 1981, 565, fig. 3). În ceea ce privește raportarea lor la zona tâmplelor, acest lucru este confirmat de contextele bine documentate din necropola de la Hlinaia (Тельнов, Четвериков, Синика 2016, 642, рис. 362/7-8 ș.a.).

***

Tezaurul de la Saharna Mare. Locația găzduiește una dintre cele mai importante așezări fortificate din a doua epocă a fierului din spațiul pruto-nistrean. Aflată în centrul unei aglomerării de situri, cetatea

The preserved inventory of the hoard also includes three temple rings (fig. 2/2-4). Despite a terminological heterogeneity present in the scholarly literature – which we will not discuss here – the essential point remains that these objects served as hair adornments. From a typological perspective, we can propose that all the items from Mateuți originally had conical ends, but these have likely become rounded over time. Generally, these temple rings were worn in pairs, as evidenced by the discoveries from Bunești (Bazarciuc 1981, 565, fig. 3). Their association with the temple area is confirmed by well-documented contexts from the Hlinaia necropolis (Тельнов, Четвериков, Синика 2016, 642, рис. 362/7-8 etc.).

***

The Saharna Mare hoard. The site location hosts one of the most important Late Iron Age fortification in the Prut-Dniester area. Located at the center of a cluster of sites, the hillfort functioned as a residential center and was an important element in the regional hierarchy. Identified shortly after the end of the Second World War, the site has benefited from a consistent and long-standing history of archaeological research ever since its discovery in 1946. Consequently, the research reveals a rich assemblage of artifacts originating from diverse cultural environments, primarily consisting of Hellenistic amphoral imports. The construction of an imposing defensive system most likely began in the early decades of the 4th century BC (Băț, Zanoci 2021, 28-30), with continuing landscape changes throughout that century. This community effort coincides – absolutely not accidentally – with the increase in the number of "foreign" goods documented in the area. Thus, the discovery of

avea rol de centru rezidențial, fiind un element important în ierarhia regională. Repertoriat la scurt timp după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, situl a beneficiat chiar din momentul descoperirii (1946) de un consistent și longeviv istoric al cercetărilor arheologice. Drept urmare, datele obținute relevă o bogată colecție de piese provenite din diverse medii culturale, cu precădere importuri amforice elenistice. Edificarea unui impunător sistem defensiv a început, după toate probabilitățile, în primele decenii ale sec. IV a. Chr. (Băț, Zanoci 2021, 28-30), modificarea peisajului continuând pe tot parcursul veacului. Acest efort comunitar coincide, deloc întâmplător, cu creșterea numărului de piese „străine" atestate în zonă. Astfel, descoperirea unui tezaur în proximitatea așezării de la Saharna Mare era doar o chestiune de timp.

Fig. 3. Contextul descoperirii tezaurului de la Saharna Mare (foto S. Matveev).
Fig. 3. The context of the discovery of the Saharna Mare hoard (photo by S. Matveev).

Chiar din start, trebuie să menționăm că istoria tezaurului de la Saharna Mare reprezintă unul dintre „excepțiile fericite" ale arheologiei moderne, când descoperiri de acest tip sunt realizate de către arheologi în timpul și ca urmare a investigațiilor în teren. Tezaurul a fost identificat în anul 2010, în faza pregătirii suprafeței sitului pentru campania de prospecțiuni geofizice. Ansamblul de piese a fost reperat în incinta cetății, la o distanță de cca 35 m de linia defensivă de pe latura de est. Adâncimea maximă de descoperire a pieselor este de 0,20 m (fig. 3). Din observațiile stratigrafice disponibile în documentația de săpătură reiese clar că piesele au fost găsite grupate pe o suprafață de cca 1 m². Astfel, brățările, o verigă și toate mărgelele din chihlimbar (fig. 4/1, 3, 6-21) au fost atestate în aceeași unitate

a hoard in the proximity of the Saharna Mare site was merely a matter of time.

Right from the start, it must be noted that the history of the Saharna Mare hoard represents one of the "happy exceptions" in modern archaeology, in which the recovery of the artifacts is made by archaeologists during and as a result of field investigations. The hoard was identified in 2010, while the site's surface was being prepared for a geophysical survey campaign. The hoard assemblage was spotted within the fortification enclosure, at a distance of approximately 35 m from the defensive line on the eastern side. The items were recovered from a maximum depth of 0.20 m (fig. 3). The stratigraphic observations available in the excavation

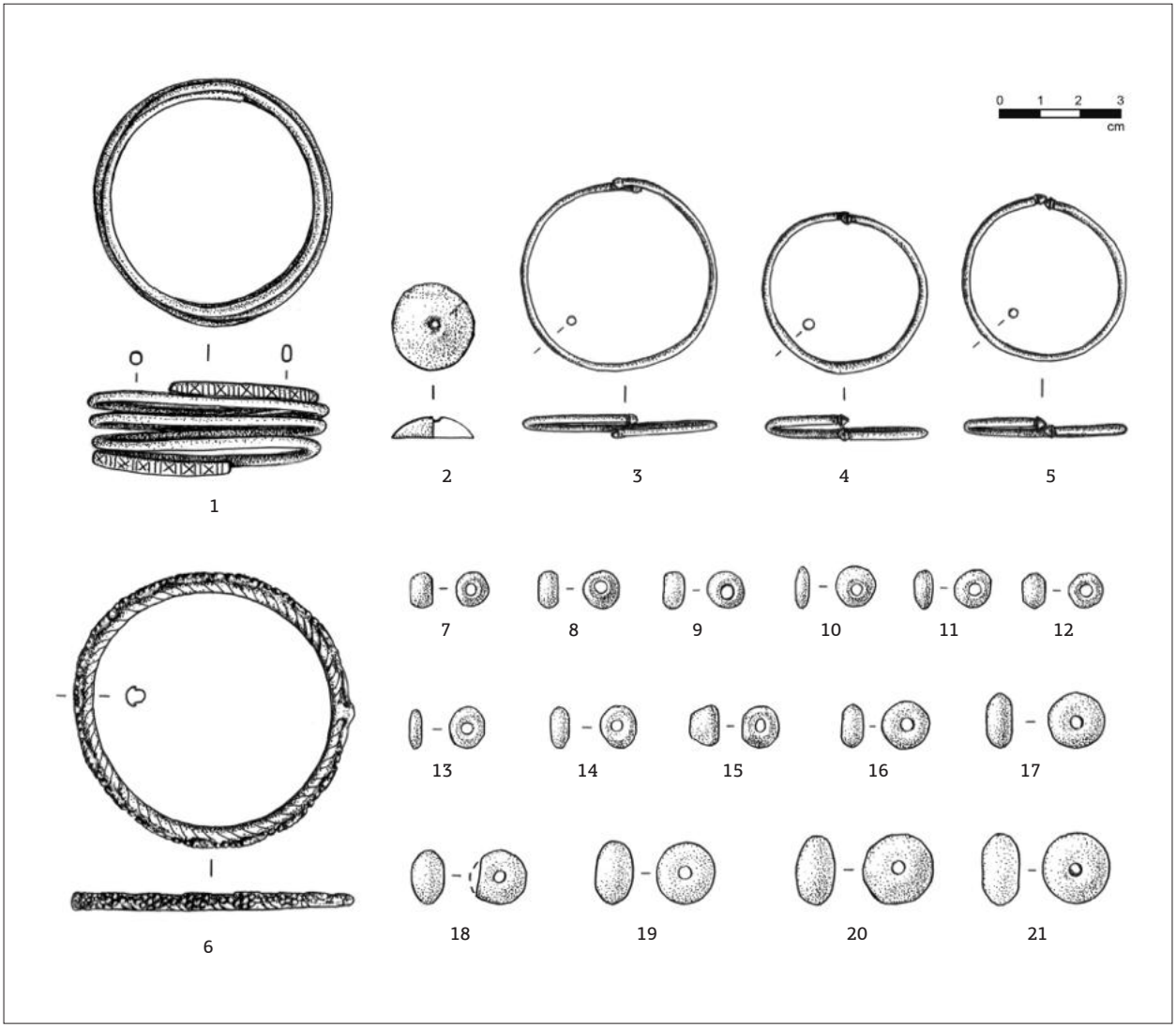

Fig. 4. Tezaurul de la Saharna Mare (după Niculiță et al. 2011).
Fig. 4. The Saharna Mare hoard (after Niculiță et al. 2011).

stratigrafică (fig. 3/A). Din proximitatea ei au fost recuperare restul pieselor din structura tezaurului: o pereche de verigi (fig. 4/4, 5), de la o distanță de aproximativ 1,0 m (fig. 3/B), și o aplică (fig. 4/2), de la o distanță de aproximativ 0,50 m (fig. 3/C). Deși la nivelul descoperirii au mai fost identificate peste 100 de fragmente de vase specifice culturii getice, acestea din urmă nu par să fie asociate unei structuri arheologice, fiind, mai degrabă, anterioare depunerii, fapt dovedit și de existența altor artefacte în nivelul inferior. Prin urmare, din punct de vedere stratigrafic, momentul depunerii tezaurului de la Saharna Mare poate fi juxtapus unei faze târzii din istoria așezării de pe promontoriu. Alte raționamente privind contextul arheologic și secvența cronologică corespondentă vor putea fi formulate doar cu ocazia extinderii cercetărilor în această zonă a sitului.

După cum se poate observa, structura tezaurului de la Saharna Mare este în totalitate reprezentată de piese de podoabă: o brățară spiralică din argint (fig. 4/1), o brățară din bronz (?) de tip închis (fig. 4/6), trei verigi din argint (fig. 4/3-5), o aplică din argint (fig. 4/2) și cel puțin 25 de mărgele din chihlimbar. La momentul descoperirii, starea de conservare a acestora din urmă era diferită, 15 păstrându-se întregi (fig. 4/7-21), iar restul fiind recuperate în stare fragmentară (fig. 5). Perforarea transversală a mărgelelor, concentrarea lor într-un spațiu restrâns, precum și faptul că fuseseră descoperite în grupuri de câte două sau trei, confirmă ipoteza că acestea formau un colier aspectuos până la momentul depunerii (fig. 11).

documentation clearly indicate that the artifacts were found clustered together over an area of approximately 1 m². Thus, the bracelets, one temple ring, and all the amber beads (fig. 4/1, 3, 6-21) were documented within the same stratigraphic unit (fig. 3/A). The other items of the hoard were recovered from its proximity: a pair of temple rings (fig. 4/4, 5) at a distance of approximately 1.0 m (fig. 3/B), and an appliqué (fig. 4/2) at a distance of about 0.50 m (fig. 3/C). Despite the presence of over 100 pottery sherds specific to the Getic culture within the discovery layer, they do not appear to be associated with an archaeological structure; rather, they are likely prior to the deposition, as further evidenced by the presence of other artifacts in the lower level. Therefore, from a stratigraphic perspective, the deposition of the Saharna Mare hoard can be linked to a late phase in the history of the promontory settlement. Further conclusions regarding the archaeological context and the corresponding chronological sequence can only be drawn once research is expanded in this area of the site.

As it can be seen, the Saharna Mare hoard consists entirely of adornments: a silver spiral bracelet (fig. 4/1), a closed-type bronze (?) bracelet (fig. 4/6), three silver temple rings (fig. 4/3-5), a silver appliqué (fig. 4/2), and at least 25 amber beads. The state of preservation of the latter was uneven upon discovery: 15 beads remained whole (fig. 4/7-21), while the others were recovered as fragments (fig. 5). Their transverse perforation, tight spatial distribution, and the fact that they were discovered in small groups of two or three confirm the hypothesis that they composed an elaborate necklace until its deposition (fig. 11).

Fig. 5. Secvență din timpul descoperirii pieselor din chihlimbar ale tezaurului de la Saharna Mare (foto S. Matveev).
Fig. 5. Sequence during the discovery of the amber artifacts from the Saharna Mare hoard (photo by S. Matveev).

În virtutea analogiei foarte apropiate cu una dintre descoperirile de la Mateuți, nota de originalitate a tezaurului de la Saharna Mare este conferită de brățară multispiralică din argint (fig. 4/1). Și în acest caz, terminațiile piesei au fost aplatizate prin batere și decorate în același registru geometric. Ulterior, meșterul a modelat sârma din argint prin răsucire, încât să formeze patru spire. În acest mod, prin descoperirea celui de-al doilea exemplar se prefigurează un model de brățară dorit de elitele regiunii. De fapt, tematica ofidiană este relevată și de ornamentul de tip șnurat, gravat pe marginea exterioară a celei de-a doua brățări din structura tezaurului. Aspectul și modul de realizare a decorului șnurat ne amintește de motivul solzilor de șarpe.

Owing to the very close analogy to one of the finds from Mateuți, the multispiral silver bracelet represents the most original element of the Saharna Mare hoard (fig. 4/1). In this case as well, the ends were flattened by hammering and decorated in the same geometric style. In this way, the craftsman twisted the silver wire to form four coils. Thus, the discovery of this second example suggests a bracelet design craved by the region's elites. In fact, the ophidian theme is also revealed by the cord-like ornament engraved on the outer edge of the second bracelet in the hoard. The appearance and execution of the cord-like decoration remind us of the snake scales pattern.

În cazul verigilor cu capetele conice, cele de la Saharna Mare au fost lucrate dintr-o sârmă de argint mai subțire decât exemplarele de la Mateuți. Totodată, le diferențiază și modul de dispunere a terminațiilor, care sunt petrecute una pe lângă cealaltă.

***

Istoria descoperirii **tezaurului de la Stroiești** corespunde fenomenului de masă al detecțiilor neautorizate, care afectează patrimoniul arheologic, lipsindu-l de contexte bine verificate și de asocierea cu alte descoperiri, pe care căutătorii de antichități le consideră „mai puțin relevante". Altfel spus, primele informații despre existența unui lot de obiecte metalice extrase din zona sitului Stroiești ajung la arheologi în anul 2018. La scurt timp, S. Fidelski documentează piesele din tezaur, fără a reuși însă să obțină custodia asupra acestora. Cercetarea contextului descoperirii arată că piesele au fost extrase din incinta citadelei din vârful promontoriului, „săpătorii" lăsând în urma lor gropițe cu adâncimea maximă de 0,50 m. S-a înaintat chiar ipoteza că tezaurul a fost îngropat, cel mai probabil, într-o amenajare cu structuri din piatră din mica incintă (Фидельский 2021, 207-208). Mai trebuie menționat și faptul că situl de la Stroiești nu a beneficiat de cercetări arheologice intruzive. Deși locația are o poziție dominantă și strategică, cu un enorm potențial de vizibilitate, situl a fost descoperit abia la începutul anilor ´80 ai secolului trecut. În 2007, zona a fost prospectată cu ocazia întocmirii repertoriilor arheologice de

Regarding the rings with conical ends, those from Saharna Mare were crafted from a thinner silver wire than the objects from Mateuți. They are also distinguished by the arrangement of their ends, which overlap each other.

***

The story of the discovery of **the Stroiești hoard** corresponds to the widespread phenomenon of unauthorized excavations, which threatens the archaeological heritage by depriving it of well-verified contexts and associations with other finds that antiquity hunters consider "less relevant". In other words, the first reports regarding a batch of metal objects extracted from the Stroiești site area reached archaeologists in 2018. Shortly thereafter, S. Fidelski documented the items from the hoard, but he was unable to obtain legal custody over them. An investigation into the discovery context revealed that the pieces had been extracted from within the citadel at the top of the promontory, where the "diggers" left behind pits up to 0.50 m deep. It has even been hypothesized that the hoard was likely deposited within a feature containing stone structures located in the small enclosure (Фидельский 2021, 207-208). It should also be mentioned that no intrusive archaeological research has been conducted at the Stroiești site to date. Despite its dominant and strategic position with a high visibility potential, the site remained undetected until the early 1980s. In 2007, the area was surveyed during the data acquisition campaign for the archaeological registers of the left bank of the Dniester. The remains of the defensive system were thus documented, while the *intra muros* area yielded pottery sherds specific to

pe malul stâng al Nistrului. Au fost documentate, astfel, vestigiile sistemului defensiv, iar din spațiul *intra muros* au fost recuperate fragmente ceramice specifice perioadei getice din sec. IV-III a. Chr. (Фидельский 2017, 53-56, 63).

Chiar din startul analizei tezaurului, trebuie să ținem cont că nu dispunem de date credibile privind materialul din care au fost confecționate piesele componente. Urmare a studiului vizual realizat în baza fotografiilor, este avansată ipoteza că o parte dintre piese au fost confecționate din bronz, altele – din argint (Фидельский 2020, 108). Revenind la contextul descoperirii, s-a stabilit că tezaurul era compus din nouă piese metalice: trei brățări spiralice, o pereche de fibule, o pereche de cercei, un inel și un lanț. De asemenea, se cunoaște faptul că toate piesele au fost depuse într-un vas modelat cu mâna, de la care s-a păstrat doar partea inferioară (fig. 6).

Fig. 6. Tezaurul de la Stroiești la scurt timp după descoperire (după Фидельский 2020).
Fig. 6. The Stroiești hoard shortly after its discovery (after Фидельский 2020).

După cum se poate observa, tezaurul de la Stroiești nu face excepție de la cutuma depunerilor brățărilor spiralice în regiunea Nistrului de Mijloc, ele reprezentând elementul constant și unificator în cadrul acestor practici (fig. 7/3-5). Una dintre brățările de la Stroești are terminațiile bine individualizate prin decorul geometric, asemănător cu piesele de la Mateuți și Saharna Mare. Diferă doar maniera de realizare a zonei orbitale, meșterul redând două proeminențe afrontate (fig. 7/5). Nu putem însă stabili cu certitudine aspectul capetelor pentru celelalte două brățări spiralice. Documentarea fotografică disponibilă confirmă doar

the Getic period of the 4th–3rd centuries BC (Фидельский 2017, 53-56, 63).

From the very beginning of the analysis of the hoard, it should be noted that no credible data is available concerning the material composition of the artifacts. Following a visual study based on photographs, it is hypothesized that some of the items were crafted from bronze, while others were made of silver (Фидельский 2020, 108). Returning to the discovery context, it was established that the hoard consisted of nine metal artifacts: three spiral bracelets, a pair of brooches, a pair

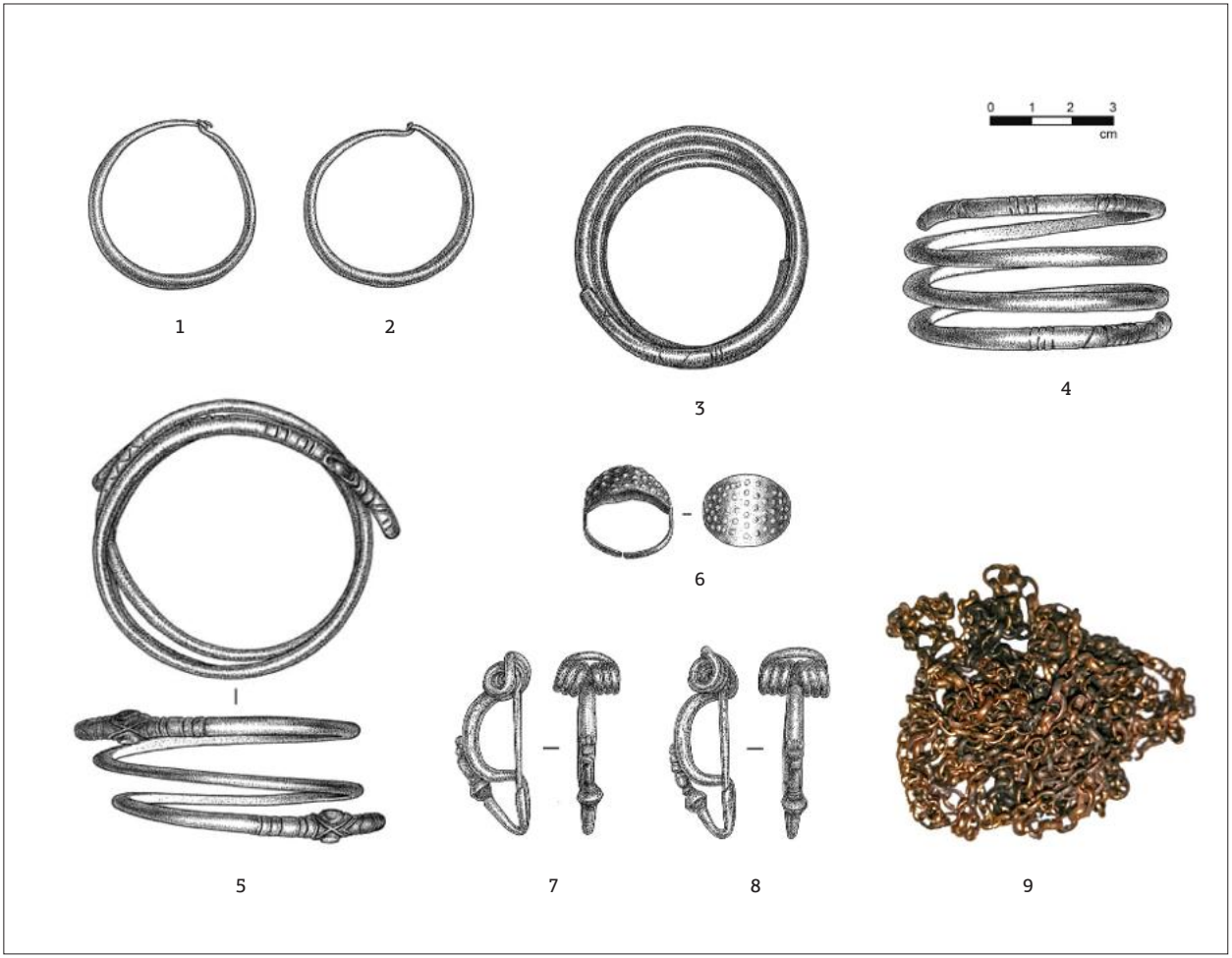

Fig. 7. Tezaurul de la Stroiești (după Фидельский 2020 și Фидельский 2021).
Fig. 7. The Stroiești hoard (after Фидельский 2020 and Фидельский 2021).

faptul că ambele aveau capetele decorate cu simple incizii geometrice.

Aspectul general al celor două exemplare de cercei (fig. 7/1, 2) este foarte apropiat de cel al verigilor de la Mateuți. Totuși, capetele subțiate ale cerceilor sunt prevăzute cu cârlige, care aveau rolul unui sistem simplu de închidere.

Din punct de vedere structural, în cazul de la Stroiești se desprinde un nou pattern al selecției pieselor îngropate, și anume prezența fibulelor de schemă La Tène timpuriu. Remarcăm și faptul că cele două exemplare sunt aproape identice[3] și s-au păstrat întregi, foarte bine conservate (fig. 7/7, 8). Resortul lor este bilateral, fiind compus din șase spire (câte trei de fiecare parte), cu coardă exterioară (fără ax). Piciorul este, practic, lipit de arc, fără să fie atașat de acesta. În partea de mijloc, piciorul este decorat cu o sferă alungită de dimensiuni mici, iar capătul este aplatizat, având un decor trilobat (asemănător unui trident). Insolită este și descoperirea lanțului (fig. 7/9), care, probabil, era folosit la legarea fibulelor între ele. Se estimează că ar fi avut lungimea desfășurată de cca 50 cm.

Încheiem descrierea contextului de la Stroiești cu prezentarea inelului (fig. 7/6), o piesă de podoabă mai rar documentată în siturile de habitat din regiunea cercetată. Acesta are veriga ruptă, care se îngroașă spre zona de joncțiune cu platoul. Zona

[3] În baza analizei vizuale, există o bănuială rezonabilă că fibulele de la Stroiești au fost confecționate din argint.

of earrings, a ring, and a chain. It is also known that all the objects were deposited in a handmade vessel, with only its lower part being preserved (fig. 6).

As it can be observed, the Stroiești hoard is no exception to the custom of depositing spiral bracelets in the Middle Dniester region; they represent the constant and unifying element of these practices (fig. 7/3-5). One of the bracelets from Stroiești has its terminals clearly individualized by geometric decoration, similar to the pieces from Mateuți and Saharna Mare. The only difference lies in the treatment of the orbital region, where the craftsman fashioned two protrusions facing each other (fig. 7/5). However, we cannot establish with certainty the appearance of the ends for the other two spiral bracelets. The available photographic documentation only confirms that both pieces had their terminals decorated with simple geometric incisions.

The general shape of the two earrings (fig. 7/1, 2) is very similar to that of the rings from Mateuți. However, the tapered ends of the earrings are equipped with hooks, which functioned as a simple fastening system.

Structurally, the Stroiești find reveals a new selection pattern for hoarding practices, specifically characterized by the inclusion of Early La Tène brooches. It is also noteworthy that the two items are nearly identical[3] and have been preserved whole, in a very good state of conservation. Their spring is bilateral, composed of six coils (three on each side), with an external chord (without

[3] Based on the visual analysis, it is reasonably suspected that the brooches from Stroiești are made of silver.

platoului este de formă ovală, fiind decorată integral cu elemente poansonate.

Modă și identitate pe terasele Nistrului

Nota particulară a tezaurelor descoperite în bazinul Nistrului rezidă în faptul că structura acestora este predominată în mod clar de obiecte de podoabă și piese vestimentare. Deși nu aveau o compoziție standardizată, este foarte probabil că intenția și rațiunea selecției celor care au depus piesele erau dirijate de sentimentul „valorii de raritate", alimentat de cultura materială străină (Brandt 2010, 57). Astfel, accesul la obiectele străine și cunoștințele ezoterice imprimă fenomenului anumite tendințe de standardizare. La un moment dat, această trăsătură a determinat chiar individualizarea unei grupe est-carpatice a tezaurelor, în care sunt asociate brățările plurispiralice, verigile cu terminațiile conice și fibulele de schemă tracică (Măndescu 2010, 383-387). Relevanța tipologică și cronologică a descoperirilor recente din bazinul Nistrului completează tabloul general al orizontului de tezaure din spațiul est-carpatic. Ne referim în mod special la piesele de tip La Tène, care încep să-și facă tot mai simțită prezența în această regiune: pe de o parte, datorită reevaluării informațiilor vechi, pe de altă parte, sub presiunea noilor descoperiri. Situația nu pare a fi deloc una accidentală, Nistrul reprezentând o arteră importantă în răspândirea obiectelor provenite din diferite medii culturale. Un alt specific al structurii tezaurelor din bazinul

an axis). The stem is practically pressed against the bow, without being attached to it. The mid-section of the stem is decorated with a small, elongated globular element, whereas the extremity is flattened and terminates in a trilobed motif (suggestive of a trident). Another unusual find is the chain (fig. 7/9), which was likely used to fasten the brooches together. Its total length when unfolded is estimated at approx. 50 cm.

We conclude the description of the Stroiești context with the presentation of the ring (fig. 7/6), an adornment that is more rarely documented in the habitat sites of the researched region. It has a broken hoop, which thickens towards the junction with the plate. The plate area is oval-shaped and fully decorated with punched elements.

Fashion and identity on the Dniester terraces

The distinctive feature of the hoards discovered in the Dniester basin is defined by the fact that their structure is clearly dominated by adornment items and clothing accessories. Although they do not have a standardized composition, it is highly probable that the intention and reason behind the selection made by those who deposited the items were driven by a value of "rarity," generated by foreign material culture (Brandt 2010, 57). Thus, access to foreign objects and esoteric knowledge imposes certain standardization tendencies to the phenomenon. At one point, this feature even led to the individualization of an East-Carpathian group of hoards, characterized by the association of multispiral bracelets, temple rings with conical ends, and Thracian-type brooches (Măndescu 2010, 383-387). The typological and chronological

Nistrului este redat de absența pieselor monetare[4], chiar dacă pierderea acestei unicități regionale reprezintă, în opinia noastră, o evoluție firească a cercetării.

***

Privite în ansamblu, piesele de port și de podoabă din tezaurele din zona Nistrului formează, în fiecare caz aparte, câte o garnitură complexă. În aceste circumstanțe, ideea că ansamblurile aparțineau unei singure persoane, fiind bunuri individuale, se dovedește a fi extrem de sustenabilă (Spânu 1998, 47). La Mateuți, setul este alcătuit din obiecte care se purtau în jurul gâtului, la încheietura mâinii, pe brat sau la gleznă, fixate sau atârnate de urechi, precum și accesorii pentru păr. Ansamblul de piese de podoabă de la Saharna Mare are, practic, aceeași destinație, eventual, cu excepția aplicei, care poate fi interpretată și ca un accesoriu vestimentar. Unicitatea contextului este desăvârșită și de caracterul nemetalic al colierului. În general, mărgele de chihlimbar sunt o categorie de artefacte întâlnite destul de rar în siturile din a doua epocă a fierului în spațiul pruto-nistrean. Cât privește garnitura de la Stroiești, aceasta se remarcă prin perechea de agrafe legate între ele, foarte probabil, prin intermediul unui lanț. Notabilă este prezența unui obiect de podoabă care se purta pe deget.

[4] În spațiul dintre Prut și Nistru tezaure monetare sincrone au fost atestate la Lărguța (Нудельман 1969; Vîlcu 2014) și Stolniceni (Левинский 1999). În structura lor se regăsesc și piese de podoabă, precum două colane din aur cu capete zoomorfe și, respectiv, o brățară multispiralică din bronz.

significance of recent finds in the Dniester basin further updates the general framework of the hoard horizon in the East-Carpathian region. We refer particularly to the La Tène finds, which are becoming increasingly prevalent in this region: on the one hand, due to a reevaluation of older data, and on the other, as a result of new discoveries. The circumstances suggest that the situation does not seem at all unusual, as the Dniester represented a major artery for the spreading of objects originating from diverse cultural environments. Another distinctive feature of the hoard structures in the Dniester basin is the absence of coins[4], even though the loss of this regional uniqueness represents, in our opinion, a usual outcome of ongoing research.

***

In general, the clothing and adornment items from the Dniester region hoards constitute, in each individual case, a complex assemblage. Under these circumstances, the idea that the ensembles belonged to a single individual, as personal goods, seems to be extremely sustainable (Spânu 1998, 47). The Mateuți batch consists of items worn around the neck, on the wrist, on the arm, or at the ankle, fastened to or suspended from the ears, as well as hair accessories. The set of adornment items from Saharna Mare serves practically the same purpose, with the possible exception of the appliqué, which can also be interpreted as a clothing accessory. The uniqueness of the context is enhanced by the necklace's nonmetallic nature.

[4] In the region between the Prut and Dniester rivers, contemporary coin hoards have been documented at Lărguța (Нудельман 1969; Vîlcu 2014) and Stolniceni (Левинский 1999). They also include adornment items, such as two gold necklaces with zoomorphic ends and, respectively, a multispiral bronze bracelet.

Tipul spiralic al podoabelor rămâne însă varietatea dominantă în structura celor trei tezaure (fig. 8). Această afinitate morfo-tipologică este completată și de registrul geometric al decorului de pe terminațiile pieselor. Din punct de vedere semiotic, se consideră că aspectul spiralic al artefactelor și modul de decorare al capetelor, de altfel, ca și decorul șnurat, reflectă o tematică ofidiană, asupra căreia vom reveni mai jos. De fapt, acest tip de accesoriu devine un obiect de podoabă omniprezent în contextul fortificațiilor importante din spațiul est-carpatic, care se atestă în contexte bine documentate, precum cele de la Bunești (Bazarciuc 1981, fig. 4/1, 2; Bazarciuc 1983, fig. 19/9; 22/1, 2; Bazarciuc 1983-1984, pl. V), Stolniceni „Cetate" (Левинский 1999, рис. 1/1), Poiana (Teodor, Nicu, Țau 1997, fig. 1; 2). Moda lor are un caracter supraregional și acultural, piese cu analogii foarte apropiate regăsindu-se printre bunurile funerare din înmormântările tumulare din zona istro-pontică: Telița (Simion, Cantacuzino 1962, 379, fig. 5/16, 17), Enisala (Simion 1977, 71, pl. XI/d), Derbent, Hradeshka, Mresnota Moghila (Redina 2005, fig. 1/2; Островерхов, Редина 2013, рис. 100/17, 19, 21), Ismail (Андрух, Чернов 1990, 156, рис. 2/12). Un număr impresionant de brățări spiralice cu terminații ofidiene au fost depuse în amenajările funerare ale necropolei de la Hlinaia, pe malul stâng al Nistrului. De aici provin, cel puțin, 14 exemplare cu analogii relevante (Тельнов, Четвериков, Синика 2016, рис. 33/3, 4; 68/12, 15; 74/12, 13; 115/1; 117/9, 13; 128/5-8; 196/6-9; 252/4, 5; 258/1; 292/14, 15; 323/14; 358/16, 20; Тельнов, Синика 2018, рис. 6/5, 6). După cum menționam cu altă ocazie, la momentul publicării

In general, amber beads are relatively rare findings at Late Iron Age sites in the Prut-Dniester area. In the case of the Stroiești set, a pair of brooches stands out; they are linked together, most likely by means of a chain. Notable is the presence of an adornment item worn on the finger.

However, the spiral type of adornments remains the dominant variety in the structure of the three hoards (fig. 8). The geometric register of the decoration on the items' terminals also complements this morpho-typological affinity. From a semiotic perspective, it is considered that the spiral shape of the artifacts and the decoration of their ends – as well as the corded decoration – reflect an ophidian theme, which we will discuss further below. In fact, this type of accessory becomes an omnipresent ornament in the area of prominent fortifications in the Eastern Carpathian region, attested in well-documented contexts, such as those at Bunești (Bazarciuc 1981, fig. 4/1, 2; Bazarciuc 1983, fig. 19/9; 22/1, 2; Bazarciuc 1983-1984, pl. V), Stolniceni "Cetate" (Левинский 1999, рис. 1/1), Poiana (Teodor, Nicu, Țau 1997, fig. 1; 2). Their style is supra-regional and cross-cultural; items with very close parallels can be found among the grave goods from tumulus burials in the Istro-Pontic area: Telița (Simion, Cantacuzino 1962, 379, fig. 5/16, 17), Enisala (Simion 1977, 71, pl. XI/d), Derbent, Hradeshka, Mresnota Moghila (Redina 2005, fig. 1/2; Островерхов, Редина 2013, рис. 100/17, 19, 21), Ismail (Андрух, Чернов 1990, 156, рис. 2/12). A significant number of spiral bracelets with ophidian terminals were deposited in the funerary features of the Hlinaia necropolis, on the left bank of the Dniester. At least 14 items with relevant analogies originate from this

Fig. 8. Brățări multispiralice cu terminații ofidiene (după Băț, Zanoci, Cojocari 2019 și Фидельский 2021).
Fig. 8. Multispiral bracelets with ophidian terminals (after Băț, Zanoci, Cojocari 2019 and Фидельский 2021).

integrale a tezaurului de la Mateuți, se pare că frecvența descoperirilor de acest tip, precum și similitudinea morfologică și ornamentală în arealul lor de răspândire, indică atât existența unor meșteri artizani mobili, cât și succesul unui model de brățară omologat de preferințele elitelor locale (Băț, Zanoci, Cojocari 2019, 318-319).

Colanul cu terminații ofidiene din tezaurul de la Mateuți (fig. 9) este o descoperire insolită în tot spațiul est-carpatic. Deși majoritatea absolută a pieselor de acest tip au capetele modelate riguros, de regulă, cu terminații zoomorfe, fiecare colan era totuși realizat individual și prezenta un unicat. Foarte probabil, orfevrul avea sarcina să păstreze încărcătura simbolică a piesei de prestigiu, însă, în același timp, trebuia să evite crearea unei serii. În interfluviul pruto-nistrean, două dintre cele mai faimoase colane ale epocii provin din tezaurul de la Lărguța (Нудельман, Рикман 1957, 250-252, рис. 2; 3; Нудельман 1969, 129-130, рис. 1). Bazinul de mijloc al Prutului este locul de proveniență a unui alt colan din aur, descoperit întâmplător la Moreni/Prisăcani (Burda 1979, fig. 66, 67; Măndescu 2010, pl. 188/2). Totuși, cele mai apropiate analogii pentru modelul cu capete ofidiene sunt cunoscute în mediul scitic de la Dunărea de Jos – necropola de la Derbent (Redina 2005, fig. 1/3), și din spațiul nord-pontic – necropola de la Barativka (Петренко 1978, табл. 28/6). Motive ofidiene se regăsesc și pe terminațiile unui colan din inventarul mormântului izolat de la Mezdra, de la poalele nordice ale Munților Balcani (Măndescu 2010, pl. 184/9).

location (Тельнов, Четвериков, Синика 2016, рис. 33/3, 4; 68/12, 15; 74/12, 13; 115/1; 117/9, 13; 128/5-8; 196/6-9; 252/4, 5; 258/1; 292/14, 15; 323/14; 358/16, 20; Тельнов, Синика 2018, рис. 6/5, 6). As we mentioned upon the complete publication of the Mateuți hoard, it appears that the frequency of such discoveries, as well as the morphological and ornamental similarities across their spreading area, indicate both to the existence of itinerant artisans and the success of a bracelet pattern favoured by local elites (Băț, Zanoci, Cojocari 2019, 318-319).

The necklace with ophidian terminals from the Mateuți hoard (fig. 9) is an unusual discovery for the entire Eastern Carpathian area. Although the absolute majority of these types of pieces have rigorously modeled ends, particularly with zoomorphic terminals, each necklace was crafted individually and represented a unique piece. Usually, the jewelry craftsman was tasked with preserving the symbolic significance of the prestige item, but at the same time, he had to avoid creating a series. Within the Prut-Dniester interfluve, two of the most famous necklaces of the era originate from the Lărguța hoard (Нудельман, Рикман 1957, 250-252, рис. 2; 3; Нудельман 1969, 129-130, рис. 1). Another gold necklace originates from the Middle Prut basin, discovered by chance at Moreni/Prisăcani (Burda 1979, fig. 66, 67; Măndescu 2010, pl. 188/2). However, the closest analogies for the model with ophidian terminals are found in the Scythian milieu of the Lower Danube – at the Derbent necropolis (Redina 2005, fig. 1/3) – and in the North-Pontic area, at the Barativka necropolis (Петренко 1978, табл. 28/6). Ophidian motifs are also present on the necklace terminals from the inventory of the isolated

Fig. 9. Colanul cu terminații ofidiene de la Mateuți (foto I. Foca).
Fig. 9. The necklace with ophidian terminals from Mateuți (photo by I. Foca).

Fig. 10. Brățară cu decor șnurat (solzi de șarpe) din tezaurul de la Saharna Mare (după Niculiță 2018).
Fig. 10. Bracelet with corded decoration (snake-scale pattern) from the Saharna Mare hoard (after Niculiță 2018).

Brățara de tip închis cu decor șnurat de la Saharna Mare (fig. 10) este atribuită modelelor de tip La Tène care au pătruns în zona est-carpatică (Петренко 1978, 55; Нефедова 1992, 25-28), având bune analogii în centrele de producție ale perioadei LT B2-C1 din Silezia Superioară (Rudnicki 2014, pl. 6/6) și Moravia (Čižmář, Kolníková 2006, 261-283). Raportarea elitelor la moda Europei Centrale este confirmată și de setul

grave at Mezdra, located at the northern foothills of the Balkan Mountains (Măndescu 2010, pl. 184/9).

The closed-type bracelet with corded decoration from Saharna Mare (fig. 10) is attributed to the La Tène models that spread into the Eastern Carpathian region (Петренко 1978, 55; Нефедова 1992, 25-28), having close analogies in the production centers of

de fibule de schemă La Tène timpuriu din structura tezaurului de la Stroiești. Rareori, pot fi descoperite două exemplare asemănătoare, iar prezența lanțului sporește relevanța contextului. Cercetările recente au demonstrat că majoritatea fibulelor de schemă La Tène timpuriu au fost descoperite în situri ce se află în imediata apropiere a Nistrului. Inițial, broșele se răspândesc în zona fortificațiilor, apoi devin parte a inventarului funerar din regiunile de sud ale spațiului pruto-nistrean (Munteanu, Băț, Zanoci 2020a; Munteanu, Băț, Zanoci 2020b; Munteanu, Băț, Zanoci 2021). Lanțul aparține aceleiași perioade – LT B2-C1 –, iar cea mai apropiată analogie provine din așezarea Galish-Lovachka în Transcarpatia (Бідзіля 1964, табл. VIII/7).

Două categorii de artefacte din ansamblul tezaurului de la Stroiești – inelul și perechea de cercei cu sistem de închidere – sunt bine reprezentate în necropolele grupurilor scitice din sud. Astfel, modelul inelului este foarte asemănător pieselor depuse în contextele funerare de la Hlinaia (Тельнов, Четвериков, Синика 2016, рис. 439/17), Mresnota Moghila (Островерхов, Редина 2013, рис. 100/13, 14) și Bulgakovo (Петренко 1978, табл. 51/38).

Verigi similare celor de la Mateuți și Saharna Mare făceau parte din parura elitelor din cetatea de la Bunești (Bazarciuc 1981, 565, fig. 3). O analogie apropiată o regăsim în necropola de la Ciobruciu (Мелюкова 1962, рис. 10/4).

Prezența obiectelor de chihlimbar pe promontoriul de la Saharna Mare (fig. 11) se înscrie în tabloul general

the LT B2-C1 period in Upper Silesia (Rudnicki 2014, pl. 6/6) and Moravia (Čižmář, Kolníková 2006, 261-283). The orientation of the elites toward Central European fashion is also confirmed by the pair of Early La Tène brooches from the structure of the Stroiești hoard. At least two brooches of a similar kind are found quite rarely, and the presence of the chain increases the relevance of the context. Recent research has demonstrated that the majority of Early La Tène brooches were recovered from sites situated in the immediate proximity of the Dniester. The brooches initially appeared around the fortifications area, and later became part of the grave goods in the southern regions of the Prut-Dniester area (Munteanu, Băț, Zanoci 2020a; Munteanu, Băț, Zanoci 2020b; Munteanu, Băț, Zanoci 2021). The chain belongs to the same period – LT B2-C1 – and the closest analogy originates from the Galish-Lovachka settlement in Transcarpathia (Бідзіля 1964, табл. VIII/7).

Two artifact categories from the Stroiești hoard – the ring and the pair of earrings with a fastening system – are well represented in the necropolises of the southern Scythian groups. Thus, the ring design is very similar to the items deposited in the burial contexts at Hlinaia (Тельнов, Четвериков, Синика 2016, рис. 439/17), Mresnota Moghila (Островерхов, Редина 2013, рис. 100/13, 14) and Bulgakovo (Петренко 1978, табл. 51/38).

Similar rings to those from Mateuți and Saharna Mare were part of the regalia of the elites from the Bunești hillfort (Bazarciuc 1981, 565, fig. 3). A close analogy can also be found in the Ciobruciu necropolis (Мелюкова 1962, рис. 10/4).

Fig. 11. Mărgele din chihlimbar din tezaurul de la Saharna Mare (după Niculiță et al. 2011).
Fig. 11. Amber beads from the Saharna Mare hoard (after Niculiță et al. 2011).

al circulației obiectelor, achiziționarea podoabelor din materiale vitroase solicitând resurse importante din partea comunității. Chihlimbarul „baltic" reprezintă pentru această perioadă resursa cea mai importantă pentru bazinul carpatic și, implicit, pentru cel est-carpatic (Teodor, Vîrgolici 2014, 146, 149, 163). La Bunești se cunoaște un alt exemplu de asociere dintre mărgelele de chihlimbar cu podoabele din

The presence of amber objects on the Saharna Mare promontory (fig. 11) fits into the general pattern of artifact circulation, as the acquisition of adornments made from vitreous materials required significant resources from the community. During this period, "Baltic" amber represented the most significant resource for the Carpathian Basin and, by extension, for the Eastern Carpathian region. Another example

metale prețioase (Bazarciuc 1987, 37-39, fig. 5/7-10; 6/4). Contextele arheologice bine documentate în necropola de la Hlinaia confirmă faptul că există o predilecție pentru produsele din chihlimbar în cadrul ritualului funerar (Тельнов, Четвериков, Синика 2016, 857). Același pattern este documentat în mediul celtic din Transilvania, prin exemplarele depuse în necropola de la Pișcolt (Németi 1989, fig. 5; 15; 16; 18; Németi 1992, fig. 10; 15; 20; 29).

***

Rolul fortificațiilor în circulația și răspândirea progresivă a obiectelor, ideilor și tehnologiilor a constituit subiectul mai multor studii arheologice (Kaul 2007, 328; Pieta 2010, 251-274; Harding 2012, 203-208 ș.a.). Transformarea unor așezări fortificate în centre rezidențiale regionale a atras indivizii și obiectele vehiculate de aceștia, incinta și teritoriul aflat sub control devenind spații de afișare și de difuziune a pieselor de prestigiu, îndeosebi cele de origine străină. Fluxul de valori funcționa după principiul *hub-and-spoke networks*, unde așezările centrale joacă rolul de redistribuire a bunurilor. Prin urmare, nu constituie o surpriză că gravitarea tezaurelor în jurul cetăților importante de pe Nistru, procesul fiind similar în tot spațiul est-carpatic. Cele trei tezaure abordate în acest articol sunt conectate direct cu un spațiu fortificat: fie descoperite în spațiul *intra muros* (Saharna Mare, Stroiești), fie recuperate din zona proximă aflată sub controlul cetății (Mateuți). Din punct de vedere supraregional, parametrii contextului rămân neschimbați, așa cum demonstrează descoperirile de la Băiceni (Cucuteni-Cetățuie), Bunești-Averești, Stâncești, Stolniceni

of the association between amber beads and precious metal adornments is documented at Bunești (Bazarciuc 1987, 37-39, fig. 5/7-10; 6/4). The well-documented archaeological contexts in the Hlinaia necropolis confirm a predilection for amber artifacts in funerary practices (Тельнов, Четвериков, Синика 2016, 857). The same pattern has been documented in the Celtic environment of Transylvania, as evidenced by the artifacts found in the Pișcolt necropolis (Németi 1989, fig. 5; 15; 16; 18; Németi 1992, fig. 10; 15; 20; 29).

***

The role of fortifications in the circulation and gradual spread of objects, ideas, and technologies has been the subject of several archaeological studies (Kaul 2007, 328; Pieta 2010, 251-274; Harding 2012, 203-208 etc.). The transformation of fortified settlements into regional residential centers attracted people and the objects they carried; thus, the enclosure and the controlled territory became spaces for the display and diffusion of prestige items, especially those of foreign origin. The flow of values functioned according to the *hub-and-spoke networks* principle, where central settlements played the role of redistributing goods. Consequently, the gravitation of hoards around important fortifications of the Dniester region is not unusual, a phenomenon consistently observed across the entire East-Carpathian area. The three hoards discussed in this article are directly linked to a fortified space: either discovered *intra muros* (Saharna Mare, Stroiești) or recovered from the proximate area under the fortification's control (Mateuți). At the supra-regional scale, the context remains unchanged, as evidenced by the discoveries from Băiceni (Cucuteni-Cetățuie), Bunești-Averești,

„Cetate" ș.a. Conform opiniei lui D. Măndescu, tezaurele din sec. V-III a. Chr., descoperite în așezări, provin exclusiv din spațiul est-carpatic (Măndescu 2010, 379). Mai mult decât atât, se insistă pe contemporaneitatea dintre tezaurul de la Buneşti şi cel de la Mateuți, făcându-se trimitere la corespondența artistică și cronologică (Măndescu 2010, 111).

Relevanța artistică, principiul *rara avis* și valoarea intrinsecă a pieselor din structura celor trei tezaure converg spre ideea că acestea nu erau disponibile pentru simplii membrii ai comunităților din bazinul Nistrului. Ele reprezintă, mai degrabă, obiecte de distincție socială, evocând ostentativ portul fastuos al epocii. Omniprezența motivelor ofidiene poate sugera și calitatea de accesorii cu caracter ezoteric, poate chiar cu atribuții sacerdotale. În acest sens, se promovează ideea că posesia și portul unor podoabe cu tematica ofidiană conferă deținătorului puteri magice asupra simbolurilor chtoniene, iar îngroparea lor ar însemna eliberarea posesorului de calitățile supranaturale și dobândirea unui caracter votiv (Spânu 2012, 118). Judecând după caracteristicile metrice ale colanului de la Mateuți, am considerat oportun că acesta să fi fost purtat de către o femeie sau de către un adolescent. La fel de facil se poate mula brățara multispiralică pe mâna unei femei, așa cum au demonstrat datele experimentului (fig. 12). Pe de altă parte, o privire de ansamblu asupra contextelor din necropola de la Hlinaia consolidează ideea că brățările cu aspect ofidian fac parte din inventarul funerar al tuturor categoriilor de vârstă și sex.

Stânceşti, Stolniceni "Cetate", and others. According to D. Măndescu, the settlement hoards from the 5th to 3rd centuries BC originate exclusively from the Eastern Carpathian area (Măndescu 2010, 379). Moreover, the argument highlights the contemporaneity between the Buneşti and Mateuți hoards, invoking their manifest artistic and chronological correspondence (Măndescu 2010, 111).

The artistic relevance, the *rara avis* principle, and the intrinsic value of the artifacts composing the three hoards suggest that they were not accessible to ordinary members of the communities in the Dniester River basin. They represented, rather, objects of social distinction, serving as an ostentatious reflection of the opulent fashion style of the time. The omnipresence of ophidian motifs may also suggest their role as accessories of an esoteric nature, perhaps even with sacerdotal functions. In this regard, the possession and display of adornments with ophidian themes granted the owner magical powers over chthonic symbols, while burying them would signify the owner's release from these supernatural qualities and the objects' transition to a votive character (Spânu 2012, 118). Judging by the metric attributes of the Mateuți necklace, it was considered appropriate that it could have been worn by a woman or an adolescent. The multispiral bracelet fits just as easily on a woman's wrist, as the experimental data demonstrated (fig. 12). On the other hand, a comprehensive analysis of the Hlinaia necropolis features confirms the idea that ophidian-type bracelets belonged to the funerary inventory of all age groups and both sexes.

Fig. 12. Brățară multispiralică de la Mateuți (foto din arhiva autorului).
Fig. 12. Multispiral bracelet from Mateuți (photo from the author's archive).

***

Caracterul deliberat al selecției (piese de podoabă și port) fortifică ipoteza că avem de a face cu ansambluri personale (sau, cel mult, familiale), însă cu un vizibil rol de legitimare a statutului. Starea bună de conservare și lipsa unor indicatori clari care să denunțe practica distrugerii intenționate a pieselor tezaurizate sugerează faptul că au fost antrenate accesorii aflate în uz. Fac excepție doar două piese din structura tezaurului de la Mateuți – colanul și o brățară spiralică. Cea mai plauzibilă explicație a deteriorării colanului poate fi legată de intenția de a-l scoate de la gâtul posesorului. Unul din capetele brățării a fost rupt, probabil, din antichitate,

***

The intentionality behind the selection (adornments and clothing items) supports the hypothesis that these are personal (or, at most, family) ensembles, yet ones with a clear role in legitimizing social status. The good state of preservation and the absence of clear evidence of intentional destruction of the hoarded items suggest that the accessories were in use. Two items from the Mateuți hoard – the necklace and a spiral bracelet – are the only exceptions. The most plausible explanation for the necklace's damage may be linked to an attempt to remove it from the wearer's neck. One end of the bracelet was likely broken in antiquity, while the other was repaired through welding. In both cases, we do

iar celălalt a fost reparat prin sudare. În ambele cazuri, nu excludem nici condițiile tafonomice și probabilitatea unor manipulări recente. Prin urmare, la Mateuți, ar putea fi acceptată aserțiunea unei renunțări la bunuri ca un act religios de depunere votivă (Spânu 1998, 49; Babeș 2010, 783). Locația descoperirii de la Saharna Mare, la marginea promontoriului, cu o excelentă vizibilitate a defileului Nistrului, poate sugera ofrande către zei, așa cum arată descoperirea de la Mășcăuți „Dealul cel Mare" (Băț, Zanoci 2023), unde, de asemenea, a fost utilizat un obiect străin (colanul de tip La Tène cu capete trompetiforme). În acest sens, trebuie să reamintim că piesele de la Stroiești au fost depuse într-un vas, manifestându-se grijă în tezaurizarea lor. Totuși, fiind accesoriii rareori descoperite în contexte comune de habitat, nu poate fi exclusă nici probabilitatea că îngroparea pieselor a avut loc în situații de criză, așa cum este prezentat cazul de la Stroiești (Фидельский 2021, 207-208). Caracterul alert și precipitat al îngropării este sugerat și de adâncimea relativ mică la care au fost surprinse tezaurele, cca 0,20-0,50 m, fără a neglija însă procesele firești de nivelare și intervențiile ulterioare asupra contextelor.

Cât privește momentul îngropării pieselor, secvențele cronologice ale tezaurizării sunt aproape sincrone și gravitează către a doua jumătate a sec. III a. Chr., cu extensii clare chiar către ultimul sfert al acestui veac. Acest interval de timp este garantat de relevanța cronologică, furnizată de brățările spiralice cu decor ofidian geometric și perechea de fibule de schemă La Tène timpuriu, legate cu lanț, datate în fazele LT B2-C1.

not exclude a taphonomic impact or the possibility of recent handling. Therefore, in the case of Mateuți, the hypothesis of a formal renunciation of goods as a religious act of votive offering could be accepted (Spânu 1998, 49; Babeș 2010, 783). The location of the Saharna Mare find, on the edge of the promontory, with an excellent view of the Dniester Gorge, may suggest offerings to the gods, as indicated by the discovery at Mășcăuți "Dealul cel Mare" (Băț, Zanoci 2023), where, likewise, a foreign object was used (a La Tène-type necklace with trumpet-shaped ends). In this regard, it is worth noting that the artifacts from Stroiești were placed in a vessel, demonstrating care in their hoarding. However, since these artifacts are rarely found in common settlement contexts, we cannot exclude the probability that the deposition was made during crisis situations, as illustrated by the case of Stroiești. The hurried and precipitated deposition process is also suggested by the relatively shallow depth of the discovery – approximately 0.20-0.50 m –, although one must not overlook the natural processes of soil settlement and subsequent disturbances to the contexts.

Concerning the depositional timeframe, the chronological horizons of these hoards appear nearly synchronous, gravitating toward the second half of the 3rd century BC, with clear extensions even into the final quarter of that century. This chronological horizon is confirmed by the chronological relevance of the spiral bracelets with geometric ophidian motifs and the pair of Early La Tène brooches, linked by a chain, both dated to the LT B2-C1 phases.

Mulțumiri: Stela Burciu (Chișinău), Dumitru Condrea (Chișinău), Prof. dr. hab. Ion Gumenâi (Chișinău), dr. Anita Kozubová (Nitra), dr. Vasile Iarmulschi (Berlin), dr. Sergiu Matveev (Chișinău), dr. Octavian Munteanu (Chișinău), dr. hab. Aurel Rustoiu (Cluj-Napoca), Prof. dr. Valeriu Sîrbu (București), Dr. Aurel Zanoci (Chișinău).

Acknowledgments: Stela Burciu (Chișinău), Dumitru Condrea (Chișinău), Prof. Dr. habil. Ion Gumenâi (Chișinău), Dr. Anita Kozubová (Nitra), Dr. Vasile Iarmulschi (Berlin), Dr. Sergiu Matveev (Chișinău), Dr. Octavian Munteanu (Chișinău), Dr. habil. Aurel Rustoiu (Cluj-Napoca), Prof. Dr. Valeriu Sîrbu (București), Dr. Aurel Zanoci (Chișinău).

Bibliografie / Bibliography

Arnăut, Ursu-Naniu 2000: T. Arnăut, R. Ursu-Naniu, Considérations sur une découverte faite aux alentours du village Bubuieci (République de Moldova). Studia Antiqua et Archaeologica, VII, 2000, 351-262.

Babeș 2010: M. Babeș, Depozite și tezaure. In: M. Petrescu-Dâmbovița, A. Vulpe (eds.), Istoria Românilor. Vol. 1. Moștenirea timpurilor îndepărtate (București 2010), 783-786.

Bazarciuc 1981: V.V. Bazarciuc, Tezaurul geto-dacic de la Buneşti, jud. Vaslui. Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie 32/4, 1981, 563-570.

Bazarciuc 1983: V.V. Bazarciuc, Cetatea geto-dacică de la Bunești, jud. Vaslui. Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie 34/3, 1983, 249-273.

Bazarciuc 1983-1984: V.V. Bazarciuc, O nouă descoperire geto-dacică în Podişul Central Moldovenesc. Acta Moldaviae Meridionalis V-VI, 1983-1984, 169-181.

Bazarciuc 1987: V.V. Bazarciuc, Noi descoperiri în cetatea geto-dacică de la Buneşti (jud. Vaslui). Studii și cercetări de istorie veche și arheologie 38/1, 1987, 33-39.

Băț, Zanoci, Cojocari 2019: M. Băț, A. Zanoci, E. Cojocari, Tezaurul de piese de podoabă de la Mateuți: noi date şi interpretări. In: (Eds. A. Zanoci, M. Băț) Contribuții la preistoria şi istoria antică a spațiului carpato-danubiano-pontic. In honorem professoris Ion Niculiță natalia sua octogesima celebrantis (Chişinău 2019), 297-322.

Băț, Zanoci 2021: M. Băț, A. Zanoci, Chronologisch relevante Funde aus Befestigungen der vorrömischen Eisenzeit in der Mikroregion Saharna (Mittel-Dnestr-Gebiet). In: (Hrsg. E. Sava, V. Iarmulschi, A. Zanoci, M. Băț, O. Munteanu) Die Chronologie der vorrömischen Eisen- und frühen Kaiserzeit in Mittel- und Sudosteuropa: Probleme und Perspektiven. Humboldt-Kolleg: Chronologie in den archäologischen Forschungen (Chișinău, 08.-09. November 2018) (Chișinău-Berlin 2021), 11-45.

Băț, Zanoci 2023: M. Băț, A. Zanoci, Foreign objects for gods? About a La Tène type find from Mașcăuți "Dealul cel Mare" (Republic of Moldova). In: (Eds. V. Sîrbu, A. Pețan) Inventory, offerings and rituals in the pre-Christian temples and sacred places of continental Europe and Mediterranean area (7th c. BC - 2nd c. AD). Proceedings of the 3rd International Colloquium "Iron Age Sanctuaries and

Cult Places at the Thracians and their Neighbours". Alun (Romania), 16th-19th June 2022 (Alun 2023), 13-28.

Brandt 2010: J. Brandt, Die Latènisierung der Jastorfkultur. Kulturkontakt als Folgegermanischer Raum-Zeit-Konzeptionen. In: (Hrsg. E. Jerem, M. Schönfelder, G. Wieland) Nord-Süd, Ost-West Kontakte während der Eisenzeit in Europa. Akten der Internationalen Tagungen der AG Eisenzeit in Hamburg und Sopron 2002 (Budapest 2010), 51-59.

Burda 1979: Ș. Burda, Tezaure de aur din România (București 1979).

Čižmář, Kolníková 2006: M. Čižmář, E. Kolníková, Němčice – obchodní a industriální centrum doby laténské na Moravě. Archeologické rozhledy LVIII, 2006, 261-283.

Condrea 2023: D. Condrea, Qui quaerit reperit! De la primele mențiuni până în perioada interbelică. In: A. Zanoci, M. Băț, Un mileniu de civilizație: epoca fierului în bazinul Nistrului de Mijloc. Periegesis Archaeologica 1 (Chișinău 2023), 29-53.

Harding 2012: D.W. Harding, Iron Age Hillforts in Britain and Beyond (Oxford 2012).

Iarmulschi, Munteanu 2025: V. Iarmulschi, O. Munteanu, Fibulae loquuntur: Mobilitate şi conectivitate în Europa Centrală şi de Est la răscruce de milenii: (o istorie a circulației agrafelor în spațiul pruto-nistrean) / Mobilität und Konnektivität in Mittel- und Osteuropa um Christi Geburt: (eine Geschichte der Verteilung der Fibeln im Pruth-Dnjestr-Raum). Periegesis Archaeologica 3 (Chișinău 2025).

Kašuba, Haheu, Levițki 2000: M. Kašuba, V. Haheu, O. Levițki, Vestigii traco-getice pe Nistrul Mijlociu (Bucureşti 2000).

Kaul 2007: F. Kaul, Celtic influences during Pre-Roman Iron Age in Denmark. In: (Eds. S. Möller, W. Schlüter, S. Sievers) Keltische Einflüsse im nördlichen Mitteleuropa während der mittleren und jüngeren vorrömischen Eisenzeit (Bonn 2007), 327-345.

Măndescu 2010: D. Măndescu, Cronologia perioadei timpurii a celei de-a doua epoci a fierului (sec. V-III a. Chr.) între Carpați, Nistru şi Balcani (Brăila 2010).

Munteanu 2024: O. Munteanu, În umbra confruntărilor și conflictelor: depozitul de obiecte de fier de la Horodca Mică. In: (Eds. A. Zanoci, M. Băț, D. Condrea) Confruntare şi violență în arheologia preistorică şi antică din spațiul tiso-nistrean. Materialele colloquium-ului de vară de la Saharna (25 iulie - 28 iulie 2024) (Chișinău 2024), 223-282.

Munteanu, Băț, Zanoci 2020a: O. Munteanu, M. Băț, A. Zanoci, Fibule de schemă La Tène timpuriu de pe teritoriul Republicii Moldova: un catalog al descoperirilor din așezări. In: (Ed. I. Cândea) Tracii şi vecinii lor în antichitate: arheologie și istorie / The Thracians and Their Neighbours in Antiquity: Archaeology and History. Studies in Honor of Valeriu Sîrbu at his 70th Anniversary (Brăila 2020), 333-358.

Munteanu, Băț, Zanoci 2020b: O. Munteanu, M. Băț, A. Zanoci, Fibule din fier de schemă La Tène timpuriu descoperite pe teritoriul Republicii Moldova. Tyragetia s.n. XIV/1, 2020, 23-69.

Munteanu, Băț, Zanoci 2021: O. Munteanu, M. Băț, A. Zanoci, Following in the Celtic Trader's Footsteps: Early La Tène Iron Brooches in the Republic of Moldova. Ephemeris Napocensis XXXI, 2021, 7-68.

Németi 1989: I. Németi, Necropola Latène de la Pişcolt, jud. Satu Mare. II. Thraco-Dacica X/1-2, 1989, 75-114.

Németi 1992: I. Németi, Necropola Latène de la Pişcolt, jud. Satu Mare. III. Thraco-Dacica XIII/1-2, 1992, 59-112.

Niculiță et al. 2011: I. Niculiță, A. Zanoci, S. Matveev, M. Băț, Piese de port, podoabă şi de toaletă din aşezarea traco-getică Saharna Mare. In: (Eds. D. Măgureanu, D. Măndescu, S. Matei) Archaeology: making of and practice. Studies in honor of Mircea Babeş at his 70th anniversary (Piteşti 2011), 193-204.

Niculiță 2018: A. Niculiță, Piese de giuvaiergerie antică din colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Catalog / Древние ювелирные изделия из коллекций Национального Музея Истории Молдовы. Каталог (Chișinău 2018).

Nikulka 2016: F. Nikulka, Archäologische Demographie. Methoden, Daten und Bevölkerung der europäischen Bronze- und Eisenzeiten (Leiden 2016).

Pieta 2010: K. Pieta, Die keltische Besiedlung der Slowakei. Jüngere Latènezeit (Nitra 2010).

Redina 2005: E. Redina, Scytho-Thracian cultural contacts in the northwestern Black Sea littoral. In: (Eds. J. Bouzek, L. Domaradzka) The Culture of Thracians and their Neighbours. Proceedings of the International Symposium in Memory of Prof. Mieczyslaw Domaradzki, with a Round Table „Archaeological Map of Bulgaria". BAR International Series (London 2005), 231-238.

Rowlands 1987: M. Rowlands, Centre and periphery: a review of a concept. In: (Eds. M. Rowlands, M. Larsen, K. Kristiansen) Centre and periphery in the ancient world. New Directions in Archaeology (Cambridge 1987), 1-12.

Rudnicki 2004: M. Rudnicki, Nowa Cerekwia. A Celtic Centre for Craft and Commerce of Interregional Importance North of the Carpathians. In (Ed. S. Berecki) Iron Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureş (10-13 October 2013) (Târgu Mureş 2014), 33-70

Simion 1977: G. Simion, Necropolele getice de la Enisala și Telița. Peuce VI, 1977, 49-72.

Simion, Cantacuzino 1962: G. Simion, G.I. Cantacuzino, Cercetările arheologice de la Telița (com. Poşta, r. Tulcea, reg. Dobrogea). Materiale şi cercetări arheologice VIII, 1962, 373-382.

Sîrbu 2006: V. Sîrbu, Oameni şi zei în lumea geto-dacilor - mărturii arheologice / Man and Gods in the Geto-Dacian World - archaeological testimony (Braşov 2006).

Spânu 1998: D. Spânu, Semnificații ale îngropării tezaurelor dacice de piese de argint. Ephemeris Napocensis VIII, 1998, 45-52.

Spânu 2012: D. Spânu, Tezaurele dacice: Creația în metale prețioase din Dacia preromană (Bucureşti 2012).

Tallgren 1926: A.M. Tallgren, La Pontide préscythique après l'introduction des métaux. Eurasia Septentrionalis Antiqua II (Helsinki 1926).

Teodor, Vîrgolici 2014: E.S. Teodor, M. Vîrgolici, Cercetări de diagnostic asupra originii chihlimbarului din cimitirul de la Câmpina. In: A. Frînculeasa, Cimitirul din epoca bronzului de la Câmpina (jud. Prahova) (Târgoviste 2014), 145-168.

Teodor, Nicu, Țau 1997: S. Teodor, M. Nicu, S. Țau, Aşezarea geto-dacică de la Poiana (jud. Galați). Obiecte de port şi podoabă (II). Oglinzi, ace, obiecte din os. Arheologia Moldovei XX, 1997, 27-88.

Venclová 2002: N. Venclová, External contacts: visible and invisible. In: (Eds. A. Lang, V. Salač), Fernkontakte in der Eisenzeit/Dálkové kontaky v době železné. Konferenz - Konference Lublice 2000 (Praha 2002), 72-82.

Vîlcu 2014: A. Vîlcu, Trésors monétaires: 1. Lărguța, district de Cantemir, République de Moldavie; 1963. In: (Eds. V.M. Botnariu) Corpus Nummorum Moldaviae. Vol. 1: Monnaies et parures du Musée National d'Ethnographie et d'Histoire Naturelle de Chişinău (Chişinău 2014), 13-16.

Zanoci, Băț 2020: A. Zanoci, M. Băț, Interacțiuni şi schimburi în microzona Saharna în contextul conexiunilor culturale din a doua epocă a fierului / Interactions and exchanges in Saharna microregion in the frame of cultural connections during the Late Iron Age In: (Eds. A. Zanoci, M. Băț) Relații interculturale în spațiul tiso-nistrean în epoca fierului / Cross-Cultural Interaction in the Tisza-Dniester region in the Iron Age (Chișinău 2020), 51-104.

Zanoci, Băț 2023: A. Zanoci, M. Băț, Un mileniu de civilizație: epoca fierului în bazinul Nistrului de Mijloc. Periegesis Archaeologica 1 (Chișinău 2023).

Андрух, Чернов 1990: С.И. Андрух, С.И. Чернов, Новые скифские памятники Дунай-Днестровского междуречья. Советская археология 2, 1990, 149-163.

Бідзіля 1964: В.І. Бідзіля, Поселення Галіш-Ловачка (За матеріалами розкопок Т. Легоцького). Археологія XVII, 1964, 92-143.

Бідзіля 1971: В.І. Бідзіля, Історія культури Закарпаття на рубежі нашої ери (Київ 1971).

Левинский 1999: А.Н. Левинский, Столниченский клад: культурно-хронологическая интерпретация монет типа Хушъ-Вовриештъ. Stratum plus 6, 1999, 92-99.

Мелюкова 1962: А.И. Мелюкова, Скифские курганы Тираспольщины (по материалам И.Я. и Л.П. Стемпковских). В сб.: (Отв. ред. К.Ф. Смирнов) Материалы и исследования по археологии СССР, 115 (Москва 1962), 114-166.

Нефедова 1992: Е.С. Нефедова, К вопросу о браслетах «латенского стиля». В сб.: (Ред. М.Б. Щукин, О.А. Гей) Проблемы хронологии эпохи Латена и Римского времени. По материалам Первых Тихановских чтений. Ленинград. 1988 г. (Санкт-Петербург 1992), 21-34.

Нудельман 1969: А.А. Нудельман, Античный клад из Лэргуца. В сб.: Труды Государственного историко-краеведческого музея, выпуск II (Кишинёв 1969), 129-131.

Нудельман, Рикман 1956: А.А. Нудельман, Е.А. Рикман, Навершие и клад серебряных украшений скифского времени из Молдавии. В сб.: Известия Молдавского Филиала АН СССР, №4 (31) (Кишинев 1956), 129-131.

Нудельман, Рикман 1957: А.А. Нудельман, Е.А. Рикман, Новые археологические находки в Молдавии. Советская археология 3, 1957, 248-252.

Островерхов, Редина 2013: А.С. Островерхов, Е.Ф. Редина, Скифские Древности. В сб.: (Отв. ред. И.В. Бруяко, Т.Л. Самойлова) Древние культуры Северо-Западного Причерноморья (к 95-летию Национальной академии наук Украины) (Одесса 2013), 374-418.

Отчетъ 1909: Отчетъ Императоскаго Російскаго Историческаго Музея имени императора Александра III въ Москвѣ за 1908 годъ (Москва 1909). Disponibil: https://search.rsl.ru/ru/record/01003981705

Петренко 1978: В.Г. Петренко, Украшения Скифии VII-III вв. до н.э. Свод археологических источников, вып. Д4-5 (Москва 1978).

Тельнов, Синика 2012: Н. Тельнов, В. Синика, Фракийские влияния на материальную культуру и погребальный обряд скифов III-II вв. до н.э. на левобережье Нижнего Днестра. Revista arheologică s.n. VIII/1-2, 2012, 69-83.

Тельнов, Синика 2018: Н.П. Тельнов, В.С. Синика, Скифский курган 116 первой половины III в. до н.э. у с. Глиное. В сб.: (Отв. ред. В.С. Синика, Р.А. Рабинович) Древности. Исследования. Проблемы. Сборник статей в честь 70-летия Н.П. Тельнова (Кишинев-Тирасполь 2018), 223-266.

Тельнов, Четвериков, Синика 2016: Н.П. Тельнов, И.А. Четвериков, В.С. Синика, Скифский могильник III-II вв. до н. э. у с. Глиное (Тирасполь 2016).

Фидельский 2017: С. Фидельский, Городища железного века на левобережье Среднего Днестра / Fortified settlements of the Iron Age on the left bank of the Middle Dniester. In: (Eds. A. Zanoci, V. Sîrbu, M. Băț) Iron Age fortifications on the Tisa-Dniestr space. Proceedings of Saharna Summer Colloquium (July 14th-17th, 2016) (Chişinău-Brăila 2017), 47-64.

Фидельский 2020: С. Фидельский, Латенские аксессуары костюма с левобережья Среднего Днестра. In: (Eds. A. Zanoci, M. Băț) Relații interculturale în spațiul tiso-nistrean în epoca fierului / Cross-Cultural Interaction in the Tisza-Dniester region in the Iron Age (Chișinău 2020), 105-118.

Фидельский 2021: С. Фидельский, Клад с городища Строенцы на левобережье Среднего Днестра. Материалы по археологии и истории античного и средневекового Причерноморья 13, 2021, 202-218.

Dr. Mihail Băț

Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”,
Universitatea de Stat din Moldova
0000-0001-6642-2888
e-mail: mihail.bat@usm.md; mb_usm@yahoo.com